

sed ad eandem pertinent reliqui actus; ergo, etc.

15. *Objectio prima contra hanc tertiam partem solvitur.* — Contra primo: nam objectum spei est bonum arduum, amoris vero bonum absolute; ergo duo isti actus non possunt ad eandem virtutem pertinere. Respondeo bonum arduum posse dici objectum actus spei, non vero totius virtutis, in bono sensu supra explicato, arguendo contra primam sententiam, ut, scilicet, difficultas illa, vel arduitas non sit ratio tendendi in tale objectum, sed ut sit conditio vel occasio, unde oritur voluntati difficultas tendendi actu perfecto in illud objectum, et ita ab illa conditione talis actus desumit specialem denominationem; non tamen inde fit alios, qui per se non requirunt illam difficultatem, non posse pertinere ad eandem virtutem, si tendant in talem rationem boni: præcipue quia in voluntate distinctio ardui vel non ardui non variat potentias, aut virtutes.

16. *Objectio secunda.* — *Responsio.* — *Displicet aliquibus.* — *Sustinetur tamen.* — Sed contra secundo, nam sequitur aliquem motum spei posse elici a charitate, videlicet, cum spero salutem proximi in bonum ejus, et in gloriam Dei, proxime attendendo istam rationem; nam ille actus proprie videtur esse amicitiae; consequens autem est inconveniens, nam videmur confundere has virtutes, quia spei tribuimus amare et desiderare, charitati vero sperare. Hoc argumentum habetur in Scot., in 3, distinct. 26, quæst. unic., post § *Ad argumenta*, cui ipse non respondet; tamen nescio quis ibi addit concedendum hunc actum charitatis esse, quia non est ex affectione commodi, sed ex affectione amicitiae; quod tamen aliis non placet, quia sola spes est quæ tendit in Deum, ut principium bonorum supernaturalium, et quæ ab ipso illa sperat, cuicumque sperentur. Nihilominus tamen mihi prior sententia consequenter loquendo magis probatur; nam si perfectum desiderium non est actus distinctus a spe, ubi bonum, et arduum alteri amatur, perfecto ad eandem virtutem pertinet desiderare efficaciter proximo bonum supernaturale ut bonum ejus, ad gloriam Dei, et sperare illud ex eodem motivo; sed illud desiderium, sine dubio, est charitatis; ergo et hæc spes charitas erit. Et confirmatur, nam isti actus ex eodem motivo sunt per se ordinati cum amore ex quo proxime nascuntur; sed illa spes, et desiderium boni alterius propter se, proxime oriuntur ex amore charitatis;

ergo, etc. Denique omnia quæ adduximus pro tertia conclusione, proportionaliter explicata, hoc convincunt.

17. *Illatum ex proxima doctrina.* — Ex quo infero quod, sicut desiderare aliquid a Deo potest esse actus elicitus a charitate, ita et sperare aliquid a Deo, si id fiat proxime ex motivo amicitiae et bonitatis Dei; nam est omnino eadem ratio. Propterea supra diximus, hoc quod reperitur in objecto spei, scilicet, appetere aliquid ab ipso Deo, vel per Deum, non esse propriam rationem formalem spei aut objecti ejus; neque ita se habere in spe, sperare a Deo, sicut in fide est credere in Deum; nam in fide tota ratio virtutis et certitudinis ejus, et objecti illius, pendet ex testimonio Dei, et ideo ab illo sumit totam speciem; tamen in spe, quod bonum aliquid sit a Deo, vel per Deum, non inde accipit totam rationem boni, et amabilis, vel sperabilis, sed solum illud adjungitur ut conditio necessaria, sine qua non posset illud bonum apprehendi, ut possibile, et consequenter neque efficaciter appeti. Pertinet etiam hoc speciali ratione ad spem infusam, quia tendit in objectum, ut supernaturale bonum est, in quo includitur, ut non solum propriis viribus, sed Dei auxilio comparetur; quomodo etiam charitatis est tendere in supernaturale bonum, atque adeo ut a Deo principaliter efficiendum, vel dandum.

18. *Instantia occurritur.* — *Responsio in forma ad object. in num. 16.* — Sed dices: cur ergo D. Thomas 2. 2, quæst. 17, artic. 6, in hoc facit quasi æquales spem et fidem, quod utraque nititur Deo, tanquam principio nostre beatitudinis, vel veritatis. Respondeo: si formaliter et in rigore loquamur, neque fides nititur proprie in Deo, ut efficiente in nobis veram cognitionem; hoc enim non pertinet ad rationem formalem objecti fidei, ut suo loco ostenditur, sed ad efficientem causam: unde hanc efficientiam, quod Deus sit auctor fidei in nobis, ipsa fides credit, ut unam rem ex creditis, et eandem sperat spes, ut bonum quoddam nostrum; et similiter spes, ut dictum est, non respicit Deum ut principium bonorum bonorum tanquam formale objectum, sed tanquam causam, et tanquam unum ex desideratis bonis. Voluit ergo D. Thomas, illo modo loquendi, circumscribere imperfectionem quamdam fidei et spei; nam utraque tendit in Deum aliquo modo in ordine ad nos: fides quidem, ut nobis revelat et testificatur aliquid; spes, ut est bonum nostrum supernaturale, quod in hoc ostenditur, quod spes nititur

tur ipsi Deo, ut principio omnis nostri boni. Ad objectionem ergo in forma, negatur hinc sequi confusionem harum virtutum: nam licet actus earum in nominibus convenire possint, tamen re ipsa et specie sunt distincti, sicut amor benevolentiae et amicitiae, ut dictum est. Quod vero attinet ad denominationem, unaquæque harum denominata fuit ab eo, quod est excellentius, vel difficilius, propter quod præcipue datur; in charitate autem primum et præcipuum est ipsa ratio amicitiae divinæ, et hinc dicta fuit charitas; nam quod interdum eliciat actum desiderii vel spei, est raro et quasi per accidens illi, propter absentiam et difficultatem boni quod quærimus amico; at vero in spe, id quod est difficillimum, et propter quod præcipue datur, est ut efficaciter intendamus beatitudinem absentem, quamvis arduam et difficilem; et hinc dicta fuit illa virtus *spes*, quamvis non solum hunc actum eliciat, sicut Aristoteles, 2 et 6, *Ethic.*, ponit fortitudinem versari in periculis belli, temperantiam in delectationibus tactus; non quia non habeant alias materias vel actus, sed quia hi sunt præcipui et difficiliore.

19. *Extenditur prædicta responsio.* — Adde vero, juxta D. Thomam, interdum posse nos per virtutem spei sperare bona proximis, si illa spes non immediate ex motivo charitatis oriatur, sed respiciat bonum et commodum proximi, quatenus mihi ex aliquo naturali modo conjunctus; non quod illa conjunctio sit ratio amandi amore supernaturali, sed quod sit conditio quædam, qua posita, ego considero commodum alterius tanquam commodum meæ naturæ; nam sicut ego me amo amore concupiscentiæ supernaturali, supposita conjunctione naturali ad me ipsum, ita possum amare eodem amore concupiscentiæ res alias mihi naturaliter conjunctas, ut tales sunt; quomodo mater potest amare filio beatitudinem supernaturalem in commodum ejus, nihil cogitando de Dei gloria, vel de alio proprio motivo charitatis; unde etiamsi ipsa sit in peccato mortali, potest habere hunc amorem erga filium. Patet etiam a simili; nam appetere honorem consanguineo, considerando illum quatenus ad me spectat, revera est quidam amor concupiscentiæ naturalis: et ratio est, quia in hoc amore bonum alterius consideratur, quatenus aliquo modo in me redundat, et ut bonum meæ naturæ; et ideo, ut sic, concupiscentiam spectat, et differt a charitate, quia hæc etiam in amando bono proximi semper immediate intendit Dei gloriam, ho-

norem, et excellentiam boni divini secundum se.

20. *Quarta conclusio.* — *Prima observatio circa conclusionem.* — Dico quarto rationem formalem objecti spei esse Deum, ut est summum bonum nostrum, et in hoc differre ab objecto formali charitatis. Hæc conclusio satis patet ex dictis: solum sunt duo observanda. Primum, cum loquimur de bonitate Dei, id posse intelligi aut de sola bonitate increata, aut de omni participatione ejusdem ordinis; et utroque modo potest assignari hoc objectum, servata proportione ad ea quæ diximus de charitate, disput. 1, section. 2. Alterum est, hoc objectum secundum se esse adæquatam ipsi virtuti, etiam secundum se, et absolute considerata; tamen si comparetur ad varios actus hujus virtutis, illud bonum, ut absolute diligibile, est objectum amoris; ut vero absens, et cum difficultate comparandum, est objectum spei; ut denique obtentum, erit objectum cujusdam fruitionis et delectationis; nam licet hæc conditiones sufficiant ad diversitatem actuum propter diversos modos tendendi, tamen habitus, qui generalius principium est, manet idem, et tendit in totum objectum secundum se, ut patet similiter in charitate, et in amore, et odio, et aliis similibus.

21. *Corollarium, non posse omnipotentiam Dei assignari pro formali objecto spei.* — Unde habetur non posse recte assignari, in objectum hujus virtutis formale, omnipotentiam Dei; nam hæc est materiale quoddam objectum, vel fidei, vel quodammodo etiam spei, quatenus ejus actio sperari potest. Quod etiam confirmatur; nam si hæc ratio esset propria alicujus virtutis, oporteret quartam virtutem Theologicam invenire; ostensum est enim, præter fidem et charitatem, esse necessariam tertiam aliam, quæ perfecte amat Deum amore concupiscentiæ supernaturali, et eliciat actus qui consequuntur hunc amorem; si ergo omnipotentia est nova ratio hujus objecti, oportebit quartam virtutem assignare et exco-gitare; quod omnino falsum est.

22. *Ultima conclusio.* — *Scoti et Ocham sententia refellitur.* — Dico ultimo spem esse virtutem re distinctam a charitate. Hæc conclusio, quantum ad distinctionem simpliciter, videtur esse de fide, ex citato loco 1 ad Corinth. 13, et facit 2 ad Timoth. 2: *Sectare justitiam, fidem, spem, charitatem, etc.*, et Ecclesiastici 24: *Ego mater pulchre dilectionis, et cognitionis, et sanctæ spei.* Et favet Tridentinum, sess. 6, can. 3. Et est communis mo-

610
 dus sentiendi et loquendi omnium Theologorum et Patrum; quantum vero ad distinctionem realem, non est tanta certitudo; posset enim quis dicere distingui sicut intellectum et memoriam, et dici tres virtutes, sicut tres potentias animæ. Nihilominus tamen multo probabilius est, omnino distingui realiter, quia hoc est magis consentaneum modo loquendi sacræ Scripturæ, et omnium; et quia rationes, quibus ostendimus distinctionem actuum et objectorum, id satis concludunt; item a posteriori, quia in peccatore manet spes sine charitate, et fides sine utraque. Quocirca opinio quam supra Scotus refert, censetque probabilem, et tenuit Ocham, Quodlibet. 3, quæst. 1, spem non esse quid tertium distinctum a charitate et fide, sed aggregatum illarum (quia, inquit, sperare nihil aliud est quam credendo desiderare), omnino est falsa, tum propter dicta, tum quia aperte sequitur in peccatore non manere spem, quod censeo errorem.

SECTIO IV.

Utrum spes eliciat non solum actus tendentes in bonum, sed etiam actum timoris, et alios quibus fugimus malum.

1. *Timoris vulgata divisio.* — Prima auctoris ipsius divisio, ac item differentia inter ejus membra. — Differentia secunda. — Tertia. — Quarta. — Ut breviter complectamur totam materiam hujus sectionis, advertendum est plures esse, quoad præsens, modos timoris, scilicet, timorem mundanum, servilem, filialem perfectum, et initialem, quia divisione utuntur Theologi in 3, dist. 34; ego vero explico per tres alias. Primo ergo dividitur timor in humanum et divinum: humanus, qui etiam mundanus, et timor hujus sæculi dicitur sæpe ab Augustino, et Gregorio, 4 Moralium, cap. 14, est quo timemus malum, quod ab hominibus inferri potest, vel quod tantum est malum temporale hominis. Divinus timor, quo timemus vel divinum malum, vel illud quod Deus inferre potest, vel specialiter infert: inter quos timores differt secundo, quia timor humanus timet hominem, et ut causam mali, et ut malum quoddam; tamen alius non timet Deum, nisi ut causam mali, quia Deus in se malus non est, sicut homo, nisi falso apprehendatur, ut a Manichæis, in quo est notanda differentia inter spem, et amorem divinum; nam quia

Deus est in se summe bonus, potest ipse ut summum bonum sperari, non solum ut causa est omnis boni, sed etiam ut objectum in se nos beans; at timeri solum potest ut causare potest in nobis malum omne pœnæ, non autem timeri ut objectum. Differunt tertio, nam timor divinus per se avertit a culpa, quæ est potissima causa mali pœnæ; timor vero humanus per se non avertit a culpa, quia homines non solum propter culpam, sed etiam propter virtutes mala inferunt, et quia homines intendunt actus exteriores præcipue ut puniant, et ideo timor humanus solum coercet ab exteriori actu, non vero avertit affectum a malitia, in quo est tota ratio culpæ. Quarto differunt, nam timor divinus per se nunquam inclinatur ad culpam, quia nunquam culpa est medium per se ad fugiendum malum infligendum a Deo; timor vero humanus inclinatur sæpe ad culpam, quia sæpe unus homo cogit alium per pœnam ad peccandum, et ideo de hoc timore dicitur, Matth. 10, et Lucæ 12: *Nolite timere eos qui occidunt corpus*; ideo etiam divus Thom. 2. 2, quæst. 19, art. 3, dicit hunc timorem semper esse malum, quia nascitur ex amore mundano, qui est intrinsece malus, quia constituit finem ultimum in creatura amata: unde 1 Joann. 2: *Qui diligit mundum, non manet charitas Dei in eo*; atque idem sumitur ex Joann. cap. 12: *Propter Phariseos non conflebantur, ne extra synagogas ejicerentur*; Isaïæ 51: *Quis tu ut timeres ab homine mortali?* et ex Patribus, Nazianzeno, orat. 1 de Pace; Basilio, homil. in Psalm. 33; Augustino, serm. 18 de Verbis Apost., c. 5; Ambrosio, in c. 21 Apocal., aliquanto post initium, vel cujuscumque veteris Patris sit opus; Origenes, homil. 9 in lib. Judicum, et alii; et hac ratione exponitur illud 1 Joan. 4: *Perfecta charitas foras mittit timorem*.

2. *Notatio explicans proxime dicta.* — Sed advertendum est hoc intelligi juxta rigorosam significationem timoris vel amoris mundani: nam si absolute loquamur de timore mali temporalis, sicut amor talium honorum non est intrinsece malus, sed ex objecto indifferens, quamvis ex fine vel modo possit fieri malus, ita et timor potest esse veniale vel mortale peccatum, quando ad hæc inducet; unde sicut amor malus temporalis non constituit specialem speciem vitii, sed generaliter vagatur per omnia vitia, ita proportionaliter timor temporalis absolute spectatus.

3. *Secunda divisio timoris.* — Secunda divisio timoris divini in servilem et filialem, est

611
 communis Theologorum et Patrum, et colligitur ex sacra Scriptura, in qua sæpe docetur timor pœnarum, qui servilis dicitur. Filialis ergo timor proprie dicitur, qui est de malo, aliquo modo quatenus, scilicet, in Deum redundat, unde proprie est de malo culpæ; nam illud proprie est offensa Dei; et ideo dixit divus Thomas, cit. quæst. 19, art. 4, timore servili timeri Deum, ut ab ipso aliquid malum evenire nobis potest; filialem alio modo sumi per comparisonem ad Deum, scilicet, de offensione ejus, vel de aversione ab illo, quod clarius dicit art. 5, in corp., et ad 2, et indicatur etiam in Tridentino, sess. 6, capit. 6; et de hoc timore intelligunt Patres illud Psalm. 18: *Timor Domini sanctus*, ubi Augustinus: *Timor castus est, quo filii timent offensam Patris; servilis, quo timent pœnam*.

4. *Objectio prima contra hanc differentiam.*

— *Vera responsio ad objectionem.* — Sed contra primo: nam culpa non est objectum timoris, ex divo Thoma 1. 2, quæstion. 42, artic. 3, ex Aristotele, in 2 Ethicorum, capit. 5. Nam timor est de malo arduo, quod vitare, non est in nostra potestate; culpa autem, cum sit in nostra voluntate, non est malum arduum. Propter hoc Durandus, in 3, dist. 34, quæst. 4 et 5, negat timorem filialem esse de culpa, servilem de pœna; sed utrumque dicit esse de pœna, illum de pœna damni, hunc de pœna sensus; sed errat contra communem sententiam; nam illa differentia accidentaria est; timor enim utriusque pœnæ, et damni et sensus, procedit ex amore proprii commodi; quod autem illa incommoda sint diversa, materiale quid est; sicut e contrario amare, vel sperare gloriam animæ vel corporis, ejusdem virtutis est. Confirmatur: nam ex illo fundamento etiam pœna damni non deberet esse objectum timoris, quia vitare illum est æque in nostra potestate. Ad objectionem ergo respondetur: licet vitare culpam sit in nostra potestate simpliciter, nihilominus res ardua est et difficilis, et ideo timeri simpliciter potest; divus Thomas autem et Aristoteles solum dicunt culpam, ut voluntariam, non esse objectum timoris; secus vero si consideretur, ut ex aliqua extrinseca ratione est difficilis ad evitandum.

5. *Objectio altera, ejusque solutio.* — Secundo objicitur: nam uterque timor, filialis et servilis, potest esse de culpa et pœna; nulla est ergo callata differentia inter utrumque timorem.

Respondetur differentiam formaliter, non materialiter esse intelligendam; nam timor servilis formaliter est de proprio incommodo, ut

sic, unde si timet culpam, plane timet illam quatenus potest esse causa proprii incommodi et pœnæ; timor vero filialis, e contrario, per se et formaliter est de offensione et malo divino; unde si timet pœnam, illam timet, in quantum obstat amicitie Dei, et ejus honori; ita explicant rem hanc Theologi, in 3, dist. 34, ubi divus Thomas, q. 2, et citat. quæst. 19, artic. 6 et 10, et 1. 2, quæst. 67, art. 4, ad 2; et sumitur ex Augustino, tractat. 43 in Joan., et epist. 120, cap. 21, et ex dictis supra de differentia amoris amicitie et concupiscentie, hoc constat sufficienter.

6. *Tertia divisio timoris servilis in bonum et malum.* — *De primo membro.* — *De secundo membro.* — *Gehennæ timor honestus.* — Tertio, dividi potest timor in bonum et malum. Pro qua divisione intelligenda advertendum est pœnam dupliciter posse timeri. Primo, moderate et secundum rectam rationem, propter veram malitiam quam in se habet; et hoc modo timor servilis est evidenter bonus; habet enim objectum bonum, et consentaneum rationi, præcipue si sit timor de ultima miseria; sicut e contrario amare beatitudinem amore concupiscentie honestum est; et similiter desiderare non esse in inferno; ergo odisse contrarium, et timere, est etiam bonum. Item hic timor per se habet bonos effectus, scilicet, fugam peccati, ac propensionem ad virtutem; et non habet circumstantiam per se malam, imo potest esse actus supernaturalis, ut ex materia de gratia supponimus¹. Definitur etiam hæc veritas in Tridentino, sess. 6, capit. 6, et sess. 14, capit. 4. Testimonia quoque sacræ Scripturæ citata illam convincunt, nam persuadent nos ad hunc actum. Et tandem communis traditio Patrum, prout hæc omnia tractari solent in materia de pœnitentia². Neque hæresis, quam pœnæ timorem damnans Lutherus excogitavit, aliquo fundamento nititur quod responsione indigeat. Vide Roffens., articul. 2; et Vegam, libr. 6 in Trid. Secundo modo potest timor pœnæ haberi ultra mensuram rationis, ut si timeatur pœna, tanquam maximum, supremum, pessimumque malum, et tunc est pravus timor; nam per illum præfert homo malum suum malo Dei; unde in se, non in Deo constituit finem; quod tunc solum contingit quando homo plus timet pœnam, quam culpam, ut si quis haberet hunc actum, ut ex timore pœnæ

¹ Lib. 2 de Gratia, c. 13, n. 13.

² Consulatur auctor, disp. 5 de Pœnit., section. 2, et l. 2 de Gratia, c. 19, n. 8.